

Jyväskylän ammattikorkeakoulun opinto-ohjaajankoulutuksen määräaikaisarviointi osana ohjauskoulutuksen laatutyötä

Seija Koskela

FT, lehtori

Ammatillinen opettajakorkeakoulu,

Jyväskylän ammattikorkeakoulu

seija.koskela@jamk.fi

Anne Leppänen

FM, lehtori

Ammatillinen opettajakorkeakoulu,

Jyväskylän ammattikorkeakoulu

anne.leppanen@jamk.fi

Tiivistelmä

Arvioinnilla on suuri merkitys koulutuksen laadun parantamisessa. Arvioinnin ei tule kuitenkaan perustua pelkästään kontrolliin tai tuottaa yksinomaan teknistä tietoa vaan sen tulee lisätä arvioitavan tahon toiminnan laadunhallintaa. (Rönholm & Räisänen 2005, 8.) Tässä artikkelissa tarkastellaan Jyväskylän ammattikorkeakoulun ammatillisen opettajakorkeakoulun opinto-ohjaajankoulutuksen määräaikaisarvioinnin prosessia, ja arvioinnissa kerätyn palaut-

teen ja reflektiovien keskustelujen pohjalta tehtyjä johtopäätöksiä opetussuunnitelman kehittämiseksi. Määräaikaisarvioinnit ovat osa Jyväskylän ammattikorkeakoulun tutkintoon johtavan koulutuksen ja opettajankoulutuksen laatutyötä.

Opinto-ohjaajankoulutuksen opetussuunnitelma uudistettiin edellisen kerran vuonna 2013. Tuolloin opetussuunnitelman lähtökohdaksi otettiin eurooppalaisten korkeasteen oppilaitosten NICE-verkoston (Network for Innovation of Career Guidance

and Counselling in Europe) laatimat opinto-ohjaajan ydinkompetenssit (NICE 2012). Nyt toteutetussa opinto-ohjaajakoulutuksen määräaikaisarvioinnissa keskityttiin arvioimaan opetuksen, ohjauksen ja opetussuunnitelman laatua sekä koulutuksen tavoitteita, sisältöjen ajantasaisuutta sekä rakenteen selkeyttä. Oppimisprosessin laadun arvioinnissa huomiota kiinnitettiin henkilökohtaisen opiskelun suunnittelun mah-

dollisuuteen: kuinka oman opiskelun ajallinen suunnittelu onnistuu ja miten hyväksilukumenettely toimii käytännössä. Saatujen tulosten pohjalta käynnistetään opetussuunnitelmatyö. Tavoitteena on saada uusi opetussuunnitelma käyttöön syksyllä 2018.

Avainsanat: *opinto-ohjaajakoulutus, arviointi, ammatillinen koulutus, reformi*

Johdanto

Yksittäinen kouluttaja ja koulutuspalveluja tarjoava organisaatio pohtii ja kysyy toistuvasti, vastaako tarjoamamme koulutus opiskelijoiden tarpeisiin, entä organisaatioiden ja yhteiskunnan odotuksiin? Jatkuvan oman toiminnan arvioinnin lisäksi tarvitaan ulkopuolista arviointia tukemaan tavoitteiden suuntaista kehitystä ja mahdollisesti kehityksen suunnan muutosta. Arvioinnilla on suuri merkitys julkisten palveluiden, myös koulutuksen, laadun parantamisessa. Arvioinnin ei tule kuitenkaan perustua pelkästään kontrolliin tai olla yksinomaan teknistä tietoa, vaan sen tulee lisätä arvioitavan tahon oman toiminnan laadunhallintaa. (Rönholm & Räisänen 2005, 8.)

Jyväskylän ammattikorkeakoulun (JAMK) ammatillisen opettajakorkeakoulun opinto-ohjaajakoulutuksen opetussuunnitelma uudistettiin viimeksi kolme vuotta sitten. Tuolloin opetussuunnitelman lähtökohdaksi otettiin EU:n elinikäisen oppimisen ohjelman kautta rahoitetussa NICE-hankkeessa (Network for Innovation of Career Guidance and Counselling in Europe) laaditut opinto-ohjaajan ydinosamisalueet (NICE 2012). Aiemmin opetussuunnitelma oli pohjautunut kansainvälisen ohjausalan

keskusjärjestön IAEVG:n (International Association for Educational and Vocational Guidance) laatimiin osaamisvaatimuksiin, jotka puolestaan ovat olleet myös NICE:n kuvaamien ydinosamisalueiden taustalla (NICE 2012). Mitään kovin radikaaleja muutoksia opetussuunnitelmaan ei tehty, vaikka sisältöjen osalta elinikäinen ohjaus ja urasuunnitteluvalmiuksien kehittäminen saivat entistä suuremman painoarvon. Samoin työelämän kanssa tehtävää yhteistyötä lisättiin.

Uudistuksen ajankohta ja tarpeellisuus: Miksi opetussuunnitelmaa uudistetaan?

Menneiden kolmen lukuvuoden aikana opinto-ohjaajaopiskelijoilta on kerätty palautetta opetussuunnitelman toimivuudesta ja ajanmukaisuudesta kaksi kertaa opintojen aikana. Saadun palautteen perusteella opetussuunnitelmaa on tarkennettu ja oppimistehtäviä selkeytetty. Näiden pienten korjausten lisäksi lukuvuonna 2015–2016 toteutettiin perusteellinen ja mittava määräaikaisarviointi, josta saatujen ja seuraavassa kuvattavien tulosten avulla on tarkoitus uudistaa opetussuunnitelmaa perusteellisemmin vastaamaan alati muuttuvan toimintaympäristön ja työelämän tarpeisiin.

Miten määräaikaisarviointi toteutettiin?

Opinto-ohjaajakoulutuksen määräaikaisarviointi oli JAMK:ssa lähes koko lukuvuoden mittainen prosessi. Se aloitettiin hyvissä ajoin syyslukukaudella, jolloin etsittiin asiantuntevat arvioitsijat erilaisista sidosryhmistä. Koulutusta kutsuttiin arvioimaan työelämän, korkeakoulutuksen ja kansainvälisen yhteistyöverkoston ohjauksen asiantuntijoita. Lisäksi pyydettiin arvioijat toisesta ammatillisesta opettajakorkeakoulusta sekä alumniedustaja.

Arvioitsijat saivat luettavakseen opinto-ohjaajakoulutuksen opetussuunnitelman. Osalle lähetettiin kolmen vuoden aikana opinto-ohjaajaopiskelijoilta kerätyt palautteet voimassaolevasta opetussuunnitelmasta. Työelämän, korkeakoulutuksen ja kansainvälisen yhteistyöverkoston asiantuntijat työstivät arvionsa näiden asiakirjojen pohjalta. Ammatillisen opettajakorkeakoulun edustaja haastatteli lisäksi opinto-ohjaajakoulutuksen ydin toimijoita (5 kouluttajaa, opintojen ohjaaja ja toimistosihteri) strukturoidusti kahden tunnin ajan. Samoin alumni haastatteli äskettäin valmistuneita tai parhaillaan koulutuksessa olevia opinto-ohjaajaopiskelijoita (8 henkilöä) saman strukturoidun mallin mukaan. Jokainen arvioitsija laati arviointiraportin, jonka hän toimitti JAMK:n laatupäällikölle. Laatupäällikkö teki arvioinneista yhteenvedon ja esitti arviointituloksiin perustuvat kehittämisehdotukset opetussuunnitelman uudistamiseksi. Koulutuksen edustajat saivat tämän yhteenvedon syksyllä 2016, jonka jälkeen käynnistettiin kehittämistyö. (Janatuinen 2016.) Uusi opetussuunnitelma otetaan käyttöön toukokuussa 2018 aloittavan ryhmän kanssa.

Arvioinnin kohteet: Mitä arvioitiin?

Opinto-ohjaajakoulutuksen määräaikaisarvioinnissa keskityttiin arvioimaan erityisesti *opetussuunnitelman laatua* kokonaisuutena: kuinka asianmukaisia ovat koulutuksen tavoitteet ja kuinka ajantasaisia ovat sisällöt. Arvioitsijoita pyydettiin myös kiinnittämään huomiota opetussuunnitelman kokonaisrakenteen selkeyteen sekä siihen, kuinka opetussuunnitelmaa on kehitetty opiskelijoilta saadun palautteen pohjalta. Lisäksi tarkasteltiin oppimisprosessin ja opetuksen ja ohjauksen laatua, henkilöstön osaamisen riittävyttä ja osallistumista muuhun kehittämistyöhön sekä pedagogista kehittämistä.

Oppimisprosessin laadun arvioinnissa huomiota kiinnitettiin henkilökohtaisen opiskelun suunnittelun mahdollisuuteen, kuinka oman opiskelun ajallinen suunnittelu onnistuu ja miten hyväksilukumenettely, eli aiempien opintojen tai osaamisen tunnistaminen ja tunnustaminen sekä mahdollinen sisällyttäminen opinto-ohjaajakoulutukseen, toimii käytännössä.

Opetuksen ja ohjauksen laatu oli myös arvioinnin kohteena. Ulkopuolisten asiantuntijoiden tuli arvioida opetus- ja ohjausjärjestelyjen tarkoituksenmukaisuutta sekä oppimistehtävien ohjauksen ja opiskelijoiden saamien palautteiden riittävyttä. Myös opiskelumenetelmien vaihtelevuutta ja verkko-opiskelun hyödyntämistä arvioitiin. Opiskelija-arvioinnin luotettavuus, arviointikriteereiden selkeys, arviointiaineistojen tarkoituksenmukaisuus ja arvioinnin monitahoisuus kuuluivat myös arvioitaviin osa-alueisiin.

Merkittävä osa koulutuksen laatua on myös *henkilöstön osaamisen riittävyys ja*

heidän osallistumisensa TKI-toimintaan, täydennyskoulutus- ja palvelutoimintaan sekä koulutusvientitoimintaan. Samoin pedagoginen kehittäminen on olennainen osa opinto-ohjaajakoulutusta ja sitä arvioitiinkin useasta näkökulmasta: miten toteutuvat vertaisoppimisen hyödyntäminen, osaamisen kehittäminen, palautteiden hyödyntäminen ja pedagogiset kokemukset. Arvioijat halusivat myös tietää, miten opintojen ohjaus ja tuki järjestetään ja miten opiskelun esteettömyyttä tuetaan.

Määräaikaisarviointi, opetus-suunnitelmauudistukset ja ammatillisen koulutuksen reformi osana opinto-ohjaajan koulutuksen opetussuunnitelman sisällöllistä uudistamista

Uudistaessamme opinto-ohjaajan koulutuksen opetussuunnitelmaa määräaikaisarvioinnin pohjalta tulee samalla ottaa huomioon, että perusopetuksessa on jo osin otettu käyttöön uudet, vuoden 2014 lopulla annettujen määräysten mukaiset opetussuunnitelmat (Opetushallitus 2014), ja lukion opetussuunnitelma on uusittu 2015 (Opetushallitus 2015). Sekä perusopetuksen että lukion opetussuunnitelmissa oppilaiden ja opiskelijoiden ohjauksessa urasuunnittelutaitoja ja urasuunnitteluvalmiuksien kehittymisen tukemista pidetään tärkeänä ”mun oman jutun” ja polun löytämiseksi yhteiskunnassa.

Ammatillisena opettajakorkeakouluna toimintaamme vaikuttaa erityisesti ammatillisen koulutuksen uudistaminen. Ammatillista koulutusta odottaa mittava reformi, joka tuo mukanaan muun muassa opetussuunnitelmien uudistamisen ja muuttamisen vastaamaan yhteiskunnan asettamia vaatimuksia. Reformiin liittyvässä hallituksen esityksessä eduskunnal-

le laiksi ammatillisesta koulutuksesta (HE luonnos 2016) halutaan vahvistaa ammatillisen koulutuksen työelämälähtöisyyttä ja edistää opiskelijoiden entistä nopeampaa siirtymistä työmarkkinoille. Tätä tavoitellaan muun muassa selkeyttämällä henkilökohtaistamiseen liittyviä prosesseja niin, että ne soveltuvat kaikille asiakasryhmille. Myös nykyistä rahoitusjärjestelmää halutaan muuttaa nykyisestä opiskelijan läsnäoloon perustuvasta rahoitusmallista järjestelmäksi, joka ohjaa ja kannustaa osaamisperusteiseen ja asiakaslähtöiseen toimintaan sekä yksilöllisten koulutuspolkujen rakentamiseen. Hallituksen tavoitteena on, että ammatillinen koulutus tulee jatkossa entistä selkeämmin erilaisten opiskelijoiden osaamisen kehittämistä ja uudistamista työuran eri vaiheissa yhteiskunnassa tapahtuvien muutosten mukaisesti. (HE luonnos 2016, 38–40.)

Ammatillisessa koulutuksessa opintojen ja opiskelun henkilökohtaistamisen merkitys tulee kasvamaan uuden lain myötä. Koulutuksen järjestäjän tulee laatia yhdessä opiskelijan kanssa henkilökohtainen osaamisen kehittämissuunnitelma (HOS), jota tulee myös päivittää opintojen aikana. HOSin laadinnassa voi olla mukana myös työelämän edustaja. Tähän kehittämissuunnitelmaan kirjataan esimerkiksi suoritettava tutkinto, millaista osaamista opiskelijalla jo on ja miten se tunnustetaan, miten puuttuva osaaminen hankitaan, miten osaaminen osoitetaan ja arvioidaan sekä millaisin toimenpitein edistetään työllistymistä tai jatko-opintoihin siirtymistä. (HE luonnos 2016, 49.)

Nykyinen laki ammatillisesta peruskoulutuksesta (L 630/1998, 29§), ja myös laki aikuiskoulutuksesta (L1111/2015, 8a§), sanoo, että opiskelijalla on oikeus saada opetusta ja ohjausta, joka mahdollistaa tutkinnon tai koulutuksen perustei-

den mukaisten ammattitaitovaatimusten ja osaamistavoitteiden saavuttamisen. Uusi laki tulee lisäämään opiskelijoiden henkilökohtaisen ohjauksen tarvetta ja näin ollen myös jatkossa opettajilta vaaditaan yhä syvempää ohjausosaamista.

Opetussuunnitelman sisältö uudistuu

Määräaikaisarvioinnin tulosten ja edellä kuvattujen opetussuunnitelmauudistusten ja ammatillisen koulutuksen reformin pohjalta opinto-ohjaajankoulutuksen opetussuunnitelmaa tullaan uudistamaan sisällöllisesti erityisesti opinto-ohjaajien uraohjausosaamisen osalta. Yksilön urasuunnitteluvalmiudet ja uraohjaus on nostettu keinoksi vastata nopeasti muuttuvan työelämän ja yhteiskunnan vaatimuksiin. Urasuunnitteluvalmiuksilla tarkoitetaan Sultanen (2011) mukaan sellaisia valmiuksia ja kompetensseja, jotka mahdollistavat yksilölle ja yhteisöille strukturoidun tavan kerätä, analysoida ja järjestää häntä itseään sekä koulutusta ja ammatteja koskevaa tietoa. Ne ovat myös taitoja tehdä päätöksiä sekä toteuttaa niitä erilaisissa elämän siirtymävaiheissa.

Opiskelijan näkökulmasta urasuunnitteluvalmiudet tukevat ja lisäävät hänen toimijuuttaan ja kykyään löytää ”mun juttu ja polku” sekä selviytyä elämän ja uran muutos- ja siirtymävaiheissa. Opinto-ohjaajankoulutuksessa osallistujilla tulee olla mahdollisuuksia kehittää itselleen taitoja, että he omista organisaatioissaan pystyvät opiskelijoiden lisäksi tukemaan koko henkilökuntaa ja erityisesti ammatillisia opettajia, ohjaamaan opiskelijoitaan urasuunnitteluvalmiuksien kehittämisessä. Mahdollisuus yksilöllisiin opintopolkuihin lisää opiskelijoiden henkilökohtaisen ohjauksen tarvetta ja näin ollen myös jatkos-

sa opettajilta vaaditaan yhä syvempää uraohjausosaamista.

Opinto-ohjaajankoulutuksen opetussuunnitelman osalta tämä tarkoittaa sitä, että ammatillisen opettajakorkeakoulun koulutuksenjärjestäjänä tulee lisätä ohjaajien tietoja ja taitoja työelämän muutoksia koskevan ennakoitintiedon keräämisessä ja hyödyntämisessä, aiemmin hankitun osaamisen tunnistamisessa ja tunnustamisessa, henkilökohtaisten opintopolkujen rakentamisessa sekä työpaikalla tapahtuvan oppimisen yhteistyöverkoston luomisessa ja kehittämisessä.

Henkilökohtaisen ohjauksen tarve lisääntyy entisestään.

Määräaikaisarvioinnin tuloksissa todettiin myös, että jatkossa opinto-ohjaajankoulutuksessa tulee tarkastella ammatillisen identiteetin kehittymiseen liittyvää teoreettista taustaa ja urateorioita sekä moninaistuvissa yhteistyöverkostoissa toimimista. Ammatillisen koulutuksen reformiin liitettynä se tarkoittaa koulutuksenjärjestäjän laadukkaita työpaikalla tapahtuvan oppimisen työpaikkaverkostoja ja moniammatillista yhteistyöosaamista. Lisääntyvä työssäoppiminen ja työelämän kanssa tehtävä yhteistyö edellyttävät tulevilta opinto-ohjaajilta myös valmiuksia ohjata oman organisaation henkilökuntaa ohjaamaan työssäoppimisen ohjaajia siten, että työssäoppimisjaksoille asetetut tavoitteet toteutuvat ja opiskelijat saavat riittävät tiedot ja taidot toimia opiskelemaan alalla. Työpaikkaohjaajien koulutus on koulutuksenjärjestäjän tehtävä ja yksi onnistuneen työssäoppimisen edellytyksistä onkin työpaikkaohjaajien koulutus. On tärkeää, että työpaikkaohjaaja tuntee oppimisen ja ohjauksen perusteet ja sen,

mikä merkitys laadukkaalla ohjauksella on opiskelijan osaamisen hankkimisessa, sen lisäksi että hän on oman alansa asiantuntija. Määräaikaisarvioinnissa nostettiin esille oppijoiden yksilöllisen tuen tarpeet, mikä tulee osata huomioida myös työpaikalla tapahtuvan oppimisen ohjauksessa.

Ammatillisen koulutuksen reformista nousevien tavoitteiden valossa henkilökohtaisen ohjauksen tarve lisääntyy entisestään ja ohjausvastuu jakautuu sekä koulutuksenjärjestäjän että työpaikan kesken. Moniammatillinen ja verkostomainen toimintatapa edellyttää ohjaukselta monenlaisia erilaisia ohjauksen toteuttamismuotoja ja uusia tapoja ohjata, myös teknologiaa hyödyntäen, mitä opinto-ohjaajan koulutuksen määräaikaisarviointikin painotti.

Opinto-ohjaajien työnkuva tulee myös muuttumaan. Näyttää siltä, että opettajien hoitaessa yhä enemmän opiskelijoiden kanssa tehtävää ohjaustyötä, opinto-ohjaajien rooli muuttuu konsultoivaksi, oppilaitosyhteisön ja -verkoston ohjausosaamista kehittäväksi ja ohjausta koordinoivaksi tehtäväksi. Näihin muutoksiin opinto-ohjaajankoulutuksen tulee pystyä vastaamaan, ja tähän kiinnitettiin huomiota myös koulutuksemme määräaikaisarvioinnissa.

Vaikka ryhmäohjaajien ja ammatillisten opettajien ohjauksellinen rooli tulee entisestään vahvistumaan uuden lain ja reformin myötä, se ei poista opinto-ohjaajien tehtäviä oppilaitoksissa. Päinvastoin, opinto-ohjaajan merkitys ohjauksen ja ohjausosaamisen asiantuntijana tulee vahvistumaan. Useiden oppilaitosten ohjaussuunnitelma perustuu Wattsin ja Van Esbroeckin (1998) holistisen ohjauksen malliin ja ajatukseen, että kaikki ohjaavat, mikä edellyttää eri toimijoiden välistä vahvaa

yhteistyötä. Siinä vaiheessa, kun opettaja tunnistaa oman osaamisensa rajat, on tärkeää, että organisaatiosta löytyy henkilö, joka on hänen tukena vaikeissakin ohjaukseen liittyvissä kysymyksissä.

Lähteet

HE luonnos 2016. Luonnos hallituksen esitykseksi eduskunnalle laiksi ammatillisesta koulutuksesta ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi (8.11.2016). Luettu osoitteesta http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Koulutus/koulutuspolitiikka/vireilla_koulutus/ammattillinenkoulutus/liitteet/Luonnos_HE_laiksi_ammattillisesta_koulutuksesta_ja_eraiksi_siihen_liittyvista_laeiksi.pdf

Janatuinen, T. 2016 (toim.). Koulutuksen määräaikaisarviointi. Opinto-ohjaajankoulutus. Jyväskylä: Jyväskylän ammattikorkeakoulu.

L 1111/2015. Laki ammatillisesta koulutuksesta annetun lain muuttamisesta 4.9.2015.

L 630/1998. Laki ammatillista peruskoulutuksesta 21.8.1998.

NICE [Network for Innovation in Career Guidance & Counselling in Europe]. 2012. NICE handbook for academic training of career guidance and counselling professionals. Berlin: H. Heenemann.

Opetushallitus. 2015. Lukion opetussuunnitelman perusteet 2015. Määräykset ja ohjeet 48.

Opetushallitus. 2014. Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014. Määräykset ja ohjeet 96.

Rönnholm, H. & Räisänen, A. 2005. Arviointi tukee kehittymistä – miten arvioinnin kehittymistä tuetaan? Koulutuksen järjestäjien tukeminen arviointiin liittyvissä asioissa. Koulutuksen arviointineuvosto.

Sultana, R.G. 2011. Learning career management skills in Europe: a critical review. *Journal of Education and Work* 25(2), 225-248.

Watts, A.G. & Van Esbroeck, R. 1998. New skills for new futures. Higher education guidance and counselling services in the European Union. Brussels: Vubpress.